

Хожило І.І.

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА СПОРТ ЯК СКЛАДОВІ ПОЗАМЕДИЧНОЇ СИСТЕМИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ: АСПЕКТИ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю модернізації підходів до збереження здоров'я населення в умовах надмірного навантаження на систему охорони здоров'я, особливо в період воєнного стану та соціально-економічної нестабільності. У цьому контексті фізична культура та спорт розглядаються як важливі складові позамедичної системи здоров'язбереження. Водночас в Україні існує обмежений рівень залучення приватного сектору до реалізації політики у сфері фізичної активності, що знижує ефективність потенціалу цих інструментів для зміцнення громадського здоров'я. Метою дослідження є аналіз сучасного стану розвитку фізичної культури і спорту в Україні в контексті позамедичного підходу до здоров'язбереження та оцінка можливостей застосування механізмів державно-приватного партнерства в цій сфері. Методи дослідження включали аналіз нормативно-правової бази, контент-аналіз стратегічних документів, порівняльно-інституційний підхід, а також узагальнення міжнародного досвіду організації фізичної активності на засадах міжсекторальної взаємодії. Результати дослідження засвідчили недостатній рівень розвитку інфраструктури фізичної культури та спорту на місцевому рівні, низьку зацікавленість приватних інвесторів у партнерських проєктах через відсутність стимулюючих механізмів, а також фрагментарність державної політики у сфері інтеграції фізичної активності в систему громадського здоров'я. Водночас виявлено потенціал державно-приватного партнерства у впровадженні інноваційних сервісів, модернізації спортивних об'єктів і популяризації здорового способу життя серед населення. У висновках обґрунтовано доцільність розробки цілісної державної політики, що поєднувала б принципи публічного управління та ефективного залучення недержавних суб'єктів до реалізації програм фізичного виховання, спорту та здоров'язбереження. Дослідження підкреслює потребу у створенні інституційних умов для сталого державно-приватного партнерства як одного з ключових інструментів розвитку позамедичної системи охорони здоров'я в Україні.

Ключові слова: публічне управління та адміністрування, фізична культура, спорт, охорона здоров'я, державно-приватне партнерство, позамедична система здоров'язбереження.

Постановка проблеми. У XXI столітті спостерігається стійка тенденція до зростання неінфекційних захворювань, зумовлених переважно низьким рівнем фізичної активності населення, підвищеним рівнем стресового навантаження та незбалансованим способом життя. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), недостатня фізична активність входить до п'ятірки основних чинників ризику смертності у світі, спричиняючи понад 5 млн смертей щороку [1]. Особливої актуальності експертів та громадськості це питання набуло від початку пандемії COVID-19 через застосування карантинних обмежень рухової активності. А для України подальше зменшення рухової активності реєструвалось вже у зв'язку з повномасштабним розгортанням збройної агресії та вимушеним частим перебуванням населення в укриттях [2]. У цьому

контексті фізична культура та спорт розглядаються як ключові елементи позамедичної системи здоров'язбереження, здатні суттєво впливати на зниження захворюваності та поліпшення якості життя населення. З огляду на це, зростає потреба у переосмисленні ролі фізичної культури не лише як складника освіти чи дозвілля, а як фундаментального чинника національної системи збереження здоров'я населення України.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою. Останнім часом значно зростає інтерес українських дослідників до теми розвитку сфери фізичної культури та спорту як складової позамедичної системи здоров'язбереження. Внесок у розвиток цієї теми мають наукові праці Базенко В. А., Гасюк Л. І., Наумко Ю. С., Самойленко Т. Г. та інших. Так, Сиченко В. В. зі співавторами акцентують увагу на низці факторів, які в перспективі

можуть відіграти вирішальну роль у формуванні державної стратегії розвитку спорту на регіональному рівні [3]. Особливої уваги потребують такі аспекти, як врахування сучасних демографічних тенденцій, стану громадського здоров'я, а також впливу наслідків збройної агресії на території України. Ці аспекти потребують глибокого аналізу та інтеграції в алгоритми ухвалення рішень для забезпечення сталого розвитку спортивної сфери. Механізми формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні сьогодні потребують значного удосконалення та розвитку. Про це, зокрема, зазначає Камінська В. В. [4]. Разом з тим, наукові розвідки поки не містять такого фокусу дослідницької уваги як суб'єктна приналежність фізичної культури та спорту до позамедичної системи здоров'язбереження в Україні.

Метою дослідження є здійснення аналізу сучасного стану фізичної культури і спорту в Україні як позамедичних складових системи здоров'язбереження та оцінка можливостей застосування механізмів державно-приватного партнерства у їх розвитку.

Методологія та методи дослідження. Методи дослідження включали аналіз нормативно-правової бази, контент-аналіз стратегічних документів, порівняльно-інституційний підхід, а також узагальнення міжнародного досвіду організації фізичної активності на засадах міжсекторальної взаємодії.

Виклад основного матеріалу. В період довготривалого вимушеного збройного конфлікту, який розпочався у 2014 році і триває до сьогодні, найбільші збитки, окрім військової та економічної сфери, мають соціально-орієнтовані сфери: система освіти, соціального захисту та охорони здоров'я. Окрім викликів війни, на розвиток сфери охорони здоров'я негативно впливають такі чинники, як: зростання частки неінфекційних захворювань, психоемоційне виснаження населення, надмірне навантаження на медичну інфраструктуру, значна частина якої зруйнована чи пошкоджена внаслідок воєнного конфлікту. В таких умовах актуально постає питання про необхідність переорієнтації національної моделі управління сферою охорони здоров'я з лікувальної на профілактичну та міжсекторальну модель. У цьому контексті фізична культура та спорт розглядаються як стратегічно важливі складові позамедичної системи здоров'язбереження, що сприяють формуванню культури самозбереження, поліпшенню фізичного та психічного здоров'я, зниженню рівня хронічних захворювань. Водно-

час досвід країн Європейського Союзу та рекомендації OECD демонструють, що розширення доступу до фізичної активності через партнерські моделі, зокрема, державно-приватне партнерство є дієвим інструментом формування стійких і доступних оздоровчих програм в рамках функціонування оздоровчих сервісів [5; 6].

В Україні, попри існування стратегічних документів, таких як Національна стратегія з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація», механізми державно-приватного партнерства (ДПП) у цій сфері залишаються ще недостатньо розвиненими [7; 8]. Приватний сектор має значний потенціал у забезпеченні інфраструктури, інноваційних рішень та просуванні здорового способу життя, однак його участь у реалізації політики громадського здоров'я поки що залишається досить фрагментарною. Тому постає потреба в обґрунтуванні ролі фізичної культури та спорту як об'єктів державно-приватної взаємодії у сфері позамедичної системи здоров'язбереження, що є особливо актуальним у період воєнного стану та у період післявоєнного відновлення. Наше дослідження порушує важливе міждисциплінарне питання, а саме – інтеграцію фізичної активності в національну систему здоров'язбереження через механізми державно-приватного партнерства. Такий підхід відповідає стратегічним пріоритетам сталого розвитку, зміцненню людського капіталу та міжсекторальному управлінню у сфері охорони здоров'я.

Систему здоров'язбереження слід розглядати як сукупність заходів, інституцій і механізмів публічного управління та адміністрування, комплексна взаємодія яких спрямована на збереження, підтримку та зміцнення здоров'я населення України. Виходячи з цього, вважаємо за доцільно розмежувати систему здоров'язбереження на дві взаємопов'язані підсистеми: медичну та поза-медичну. Кожна з них має різні функціональні пріоритети, інструменти та суб'єкти реалізації (рис. 1). Як видно із табл.1, своєчасне виявлення, лікування і профілактика захворювань та здійснення заходів медичної реабілітації є основною метою функціонування медичної підсистеми здоров'язбереження. Основними складовими підсистеми виступають медичні заклади та установи (лікарні, медичні та реабілітаційні центри тощо). До складових підсистеми ми також відносимо профілактичні та лікувальні програми (вакцинація, диспансеризація, скринінги) як інструменти публічноуправлінського впливу. Власне сама

система охорони здоров'я (державна та приватна медицина, система медичного страхування) виступає складником системи більш високого рівня, тобто національної системи здоров'язбереження. Також складовим елементом медичної підсистеми виступає Фармацевтичне забезпечення (ліки, медичні технології, аптеки).

Приналежність складових елементів, що формує середовище медичної підсистеми здоров'язбереження визначає система медичної освіти і підготовки медичних кадрів разом із таким складником як екстрена медична допомога. Основними її суб'єктами виступають МОЗ України, НСЗУ, органи галузевого управління, лікарі, приватні медичні провайдери, фармацевтичні компанії, аптеки тощо. І в цій підсистемі фізична культура та спорт не мають відповідного місця та структурно-функціонального навантаження.

Метою функціонування позамедичної підсистеми здоров'язбереження формування здорового способу життя, профілактика хвороб через соціальні, освітні, поведінкові, екологічні та фізичні чинники. До основних складових цієї підсистеми ми відносимо такі: фізична культура та спорт (регулярна рухова активність, спортивна інфраструктура, масовий та професійний спорт); освіта в сфері здоров'я (здоров'язбежувальні компетентності в школах і закладах вищої освіти, просвітницькі програми тощо). Значущим складником підсистеми виступає раціональне харчування (харчова політика, шкільне харчування, дієтологічні рекомендації тощо). Важливого значення в умовах дії правового режиму воєнного стану

набуває такий складник позамедичної підсистеми здоров'язбереження як психологічна підтримка та ментальне здоров'я (робота психологів, тренінги, антистресові програми). В умовах війни важко переоцінити значення екологічної безпеки середовища проживання (якість повітря, води, чистота територій, зелений простір) у забезпеченні належної якості здоров'я та життя. Сьогодні безпекова складова функціонування держави та життєзабезпечення є чи не однією із головних складових. Належний розвиток соціальної політики (умови праці, дозвілля, інклюзія, підтримка вразливих груп населення) ми розглядаємо, навіть, як елемент життєстійкості цієї підсистеми. Основні суб'єкти – це органи місцевого самоврядування, заклади освіти, спортивні організації, громадські об'єднання, приватні ініціативи, роботодавці, національні та міжнародні стейкхолдери тощо.

Світовий досвід показує, що інституціоналізація фізичної активності на рівні державної політики громадського здоров'я є ефективною стратегією профілактики, реабілітації та парадигми здоров'язбереження. Наприклад, ініціативи Європейської комісії та OECD у сфері громадського здоров'я через фізичну активність демонструють довготривалі економічні вигоди та зменшення навантаження на медичну систему [5; 6].

Зовсім іншу ситуацію ми маємо в Україні. Від початку повномасштабної військової агресії Росії проти України сфера фізичної культури та спорту, як і інші ключові галузі, зазнала серйозних змін, втрат та матеріальних збитків. Так, значна кількість українських спортсменів приймає участь

Таблиця 1

Характеристика складових системи здоров'язбереження: публічноуправлінський контекст

Функція підсистеми	Основні складові	Основні суб'єкти	Місце фізкультури та спорту
Медична підсистема здоров'язбереження			
Медична, як то: діагностика, лікування, реабілітація, профілактика хвороб	– медичні заклади (лікарні, амбулаторії ЗПСМ, тощо) – система медичних послуг та страхування – державні та місцеві програми охорони здоров'я (вакцинація, скринінг диспансеризація) – фармацевтичне забезпечення – заклади медичної освіти – екстрена медична допомога	МОЗ України, НСЗУ, органи галузевого управління, лікарі, приватні медичні провайдери, фармацевтичні компанії, аптеки	Не входить
Позамедична підсистема здоров'язбереження			
Позамедична, як-то: профілактика хвороб, формування здорового способу життя	– фізична культура і спорт – здорове харчування – освітні програми з основ здоров'я – психологічна підтримка – екологічне середовище, соціальна політика	МОН України, заклади освіти, Мінмолодьспорт України, місцева влада, спортклуби, НУО, бізнес (через ДПП), соціальні служби	Є складовими позамедичної підсистеми

у військових діях на фронті. Багато з них загинули чи отримали військові поранення, що унеможливило їх повернення до професійного спорту. Крім цього, в умовах війни значно порушується графік регулярних тренувань та часто змінюється локація спортивних баз для тренувань наших спортсменів.

Сьогодні в багатьох регіонах України, особливо у регіонах прифронтового розташування, зруйнована та значно пошкоджена спортивна інфраструктури. Катастрофічна руйнація закладів фізичної культури та спорту зафіксовані в Донецькій, Дніпропетровській, Київській, Луганській, Миколаївській, Сумській, Херсонській, Харківській, Чернігівській областях [9].

Разом з тим, робота над відновленням і розвитком фізичної культури та спорту триває як на рівні держави, так і на рівні регіонів та в територіальних громадах. Процес відновлення пошкоджених закладів та об'єктів триває, попри війну, що продовжується, на засадах існуючого законодавства щодо відновлення постраждалих регіонів. Згідно з Законом України від 9 липня 2022 року № 2389-IX про внесення змін до законодавства у сфері регіональної політики, увага зосереджена на відбудові постраждалих територій [10]. Закон визначає основні правові, економічні, соціальні та гуманітарні засади політики відновлення України. Це дозволяє вже сьогодні проводити активну реконструкцію спортивних об'єктів, розвивати тренувальні майданчики для підготовки українських спортсменів, які презентують на міжнародній арені нашу державу як демократичну незалежну правову та соціальну державу, яка у 2022 році офіційно набула статусу країни-кандидата на вступ до спільноти країн Європейського Союзу [11].

Хоча ми й відмітили як позитив належний рівень правового забезпечення розвитку фізичної культури та спорту, однак слід вказати й на проблемні питання, які чекають на їх розв'язанні в контексті публічного управління та адміністрування. Зокрема, мова йде про розвиток інфраструктури фізичної культури та спорту на місцевому рівні. Так, незважаючи на реалізацію Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2024 року (Постанова КМУ № 115 від 01.03.2017), яка передбачала будівництво та модернізацію спортивних споруд, на місцевому рівні спостерігається нерівномірний розвиток інфраструктури. Більшість нових об'єктів зосереджені в обласних центрах, тоді як сільські та віддалені райони зали-

шаються недостатньо забезпеченими сучасними спортивними майданчиками та залами для занять фізичною культурою. Національні експерти наголошують, що сьогодні має місце низький рівень зацікавленості з боку приватних інвесторів у партнерських проектах через відсутність надійних стимулюючих механізмів з боку держави. Хоча законодавство України передбачає можливість реалізації проектів через механізми ДПП, на практиці приватні інвестори неохоче беруть участь у таких ініціативах, зокрема у сфері фізичної культури та спорту, на відміну від подібних проектів співпраці у розвитку медичної галузі. Це зумовлено відсутністю ефективних стимулів, таких як податкові пільги, гарантії повернення інвестицій або спрощені адміністративні процедури. Прикладом зазначеного слугують численні факти, що мали місце в рамках підготовки до Євро-2012 з футболу. На той час були реалізовані деякі проекти ДПП, проте після завершення чемпіонату інтерес до подібних ініціатив значно зменшився через відсутність довгострокових стратегій підтримки інвесторів. Крім того, необхідно зазначити, що незважаючи на затвердження Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року (Постанова КМУ № 1089 від 04.11.2020), яка передбачає інтеграцію фізичної активності в систему охорони здоров'я, на практиці спостерігається відсутність координації між різними відомствами, службами та центральними органами виконавчої влади, які з питань фізкультури та спорту діють переважно автономно. Це призводить до дублювання функцій або, навпаки, до прогалин у реалізації спільних програм між МОН України, МОЗ України та Мінмолодьспорт України. Це ускладнює впровадження комплексних підходів до здоров'язбереження, де фізична активність розглядається як ключовий елемент профілактики захворювань.

Висновки. На завершення розгляду матеріалу, що був представлений вище, можна сформулювати низку узагальнюючих положень щодо удосконалення публічноуправлінської діяльності у сфері розвитку фізичної культури та спорту в рамках державно-приватного партнерства, адже ці важливі складові – фізична культура та спорт – виступають основою формування немедичної сфери здоров'язбереження. На наш погляд, покращення ситуації у зазначеній сфері, насамперед, вимагає якнайшвидше таких заходів:

1. Розробки системи ефективних стимулів для приватних інвесторів, включаючи податкові пільги та гарантії повернення інвестицій, щоб

заохотити їх участь у проєктах розвитку спортивної інфраструктури в громадах.

2. Удосконалення управлінських підходів щодо координації між різними відомствами, створивши міжвідомчі робочі групи для реалізації спільних

програм, що інтегрують фізичну активність в національну модель системи охорони здоров'я.

3. Підтримки та масштабування успішних прикладів ДПП, надаючи їм статус пілотних проєктів та поширюючи їх досвід на інші регіони України.

Список літератури:

1. World Health Organization. (2022). *Global status report on physical activity 2022*. Geneva: WHO. <https://www.who.int/publications/i/item/9789240062889>
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-pidpisav-ukaz-pro-zaprovadzhennya-voennogo-stanu-73109>
3. Сиченко В.В. та ін. Публічно-приватне партнерство в розвитку спортивної інфраструктури України. *Вісник НСЦЗУ*. 2022, № 2. С.34-45. <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/20310/1/4Sychenko.pdf>
4. Камінська В.В. Публічно-приватне партнерство у реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні: перспективи вдосконалення. *Держава та регіони. Серія Публічне управління і адміністрування*. Запоріжжя, 2022. №3(77). С. 45–51. DOI <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2022.3.7>.
5. OECD. (2023). *The economic and social impact of physical activity*. OECD Publishing. <https://www.oecd.org/health>
6. European Commission. (2021). *EU Physical Activity Guidelines: Recommended Policy Actions in Support of Health-Enhancing Physical Activity*. Brussels: EU Publications. <https://health.ec.europa.eu/>
7. Національна стратегія з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація»: Указ Президента України від 9 лютого 2016 року № 42. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/42/2016#Text>
8. Про державно-приватне партнерство: закон України №2404-VI від 01.07.2010. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text>
9. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року. Київська Школа Економіки. https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/01.01.24_Damages_Report.pdf
10. Про внесення змін до законодавства у сфері регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій: закон України від 9 липня 2022 року № 2389. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text>
11. Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-kandidata-na-chlenstvo-v-yes>

Khozhylo I.I. PHYSICAL CULTURE AND SPORTS AS COMPONENTS OF THE NON-MEDICAL HEALTH CARE SYSTEM: ASPECTS OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP

The relevance of the study is due to the need to modernize approaches to preserving the health of the population in conditions of excessive burden on the health care system, especially during the period of martial law and socio-economic instability. In this context, physical culture and sports are considered as important components of the non-medical health care system. At the same time, in Ukraine there is a limited level of involvement of the private sector in the implementation of policies in the field of physical activity, which reduces the effectiveness of the potential of these tools for strengthening public health. The purpose of the study is to analyze the current state of development of physical culture and sports in Ukraine in the context of a non-medical approach to health care and assess the possibilities of applying public-private partnership mechanisms in this area. The research methods included an analysis of the regulatory framework, content analysis of strategic documents, a comparative institutional approach, as well as a generalization of international experience in organizing physical activity on the basis of intersectoral interaction. The results of the study showed an insufficient level of development of the infrastructure of physical culture and sports at the local level, low interest of private investors in partnership projects due to the lack of incentive mechanisms, as well as the fragmentation of state policy in the field of integrating physical activity into the public health system. At the same time, the potential of public-private partnership in the implementation of innovative services, modernization of sports facilities and popularization of a healthy lifestyle among the population was revealed. The conclusions substantiate the feasibility of developing a holistic state policy that would combine the principles of public management and effective involvement of non-state actors in the implementation of physical education, sports and health care programs. The study emphasizes the need to create institutional conditions for sustainable public-private partnership as one of the key tools for the development of the non-medical health care system in Ukraine.

Key words: public management and administration, physical culture, sports, health care, public-private partnership, non-medical health support system.